

TÜRKMENİSTAN, YAKIN VE ORTA DOĞU ÜLKELERİNDE AVŞARLAR

Doç. Dr. Serdar ATDAEV*

Avşar boyu, ortaçağ tarihçilerin çalışmalarında avşar, afşar gibi anılıyor. Mahmut Kaşkarlı ve Salır Baba 24 türk boyunun arasında Avşarları 6-ncı boyu diye adlandırıyor. Reşideddin, Yazıcıoğlu ve Abılgaži avşarları 9-ncı diye adlandırıyorlar. Onlar neredeyse herkes, avşarlar Ünlü Oğuz Hanın 6 oğlundan birisi Yıldız Handır söylüyorlar. Yıldız Hanın birinci oğlu da Avşardır. Bu Avşar, Avşar boyunun beyi olmuş diye, bütün tarihçiler söylüyor. Yalnız Salır Baba avşarların Beyi Oğuz Hanın ikinci oğlu Ayhan olmuş diye, söylüyor.

Avşar sözünün çeşitli anlamları vardır: “çevik ve hayvan avına tutkulu” (Reşideddin), “çustu çalık ve ava, canavara, kuşa tutkulu” (Yazıcıoğlu), “çalak, çalasın” (Salır Baba), “işini yıldam işlegçi” (kıvrak ve çalak olan) (Abılgaži). Macar gezgin G.Vamberi Avşar sözünü “toplayan” diye anlatıyor. Baten Türkmen araştırmacıların fikrine göre (S. Atanyazov) Avşar sözü “taypa”, “il” boy anlamını geliyor. Türk dillerin araştırmacısı Z.B. Muhamedovanın fikrine göre avşarlamak, avşarılmak sözleri, kendini kibirli olmak, kibirlenmek manasına geliyor. Azeri lehçelerde avşar -”süt”, avşarmak -”sağmak” demektir. Türlü Anadolu lehçelerde avşar sözünün çok manası var. Mesela Seyhan ağızlarında -”yetenekli”, ve Bursa ve Konya ağızlarında ise başka manaları da vardır. Avşarlar (Bayat,

Halac ve diğer türk boylarıyla Güney Türkmenistan toprağında 7-II asırlarda yaşadılar. Reşideddinin haber verdiğine göre Avşar boyu Türkmenistanın Etrek çölünde yerleşmiş ve yaşamıştır.

Avşarların kısa tarihi şöyledir. II-12 asırda türk boyların Orta Asyadan Yakın Doğuya büyük göç olmuş. Toğrul Bey Selçuk göç başında ölmüş. O zaman Irak, Suriye, Küçük Asya ülkelere Kınık, Kayı, Salır, Bayındır, Karaman ve diğer boylar beraberlikte Avşarlar da gelmiş. Aksungur ve onun oğlu Amadaddin Zengininin başında olan Avşarları Suriyenin kuzey bölgelerinde oturmuşlar. Atabey Şumlanın başında olan Avşarların diğer bir topluluğu da Huzistanda oturup, Şumla Türkmen Hanlığını kurmuştur. Bilindiği gibi, Merkezi Anadolu da hüküm süren Karaman Hanedanı /1256-1493/Avşar boyundan çıktığı bilinmektedir.

Türk boyların Yakın Doğu’ya göçü, Moğol devrinde gene tekrarlandı. Emir-Teymir devrinde Türk boyların bir topluluk Azerbaycana göçtü.

Sefevi Devleti zamanında Türk boyları Horasana göçtüler. I Şah İsmail (1502-1524) Avşarları Abiverde göç ettiriyor. Sonra I Şah Abbas (1589-1629) 4599 kadar Avşar ailelerini Abiverde ve Dereceza göç ettiriyor. Nadir Şah (1736-1747) zamanında Azerbaycandan 12000 Avşar ailesini göç ettirdi. Onlardan 2000 aile Kırklı boyundan (Kırklı boyu Avşarların bir kolu). Ermeni tarihi kaynaklarına göre, Avşarlar Miyabi ve Kubegan böl-

* Türkmenistan İlimler Akademisi Tarih İnstitutu.

gelerinde oturmuşlar. Avşarların diğer grubu da Meşhed ve Kelat çevresinde oturmuşlardır.

Türkmenistan'da olan tarihi olayları yazan, 18 asrın tarihinin yazmanı Muhammed Kazimin yazdığına göre, Avşarlar iki kola ayrılmış: "Köse Ahmedlu" ve "Kırklı" İran Araştırmacı Goddusi bu grupları "Gasımlu" ve "Arhlu" (veya "Kırklı") diye adlandırıyor.

Günümüzde Avşarlar Türkmenistanda çeşitli bölgelerde oturuyorlar. Ersarı, Göklen, Mürçeli gibi çeşitli küçük boyların kolları olarak yaşıyorlar.

Tarihi kaynaklarda en çok bilgi Avşarlardan olan, Kırklı topluluğu hakkındadır. Ünlü Nadir Şah Kırklı topluluğundandır. Muhammed Kazim onları Karaklu, Karahlu diye yazıyordu. Diğer İran tarihinin yazmanı Mehdi Han Astrabadi (18 asır) Karaklu topluluğu Türkmen Avşarlardır diye söylemiştir. Azeri tarihçiler Abbasgulu Bakılan ve Müzre Adigezal Bey onlarda böyle yazmışlar. Yalnız onlar ilave olarak Nadir Şah, İmamgulu topluluğun en küçük Avşar topluluğun olduğunu söylüyorlar. Bu bilgileri Türk ilim adamı tarih araştırmacı F.Sümer araştırmalar ile bu bilgilerin doğruluğunu söylüyor.

İran Şahın Fetahı Gacarin bir Fera Han adlı bir danışmanı olmuş. Fera hanın efsaneye göre, Oğuz Hanın oğlu Yıldız Hanın 4 oğlu varmış: Avşar, Beyikdili, Kırk Beğser ve Gızgındır. Yıldız Hanın birinci, ikinci ve üçüncü oğullarının boylarının bir parçası da Küyhaldır. O topluluğun adı sonra Kırklı olmuş, Cengiz Han devrinde onlar Mogolistana yayılmışlar. Bir topluluğu ise Horasanda oturmuş ve Uşarlara (Avşarlara) birleşmiştir.

Avşarlar Türkiye'de, Azerbaycanda,

İranda, Afganistanda ve Özbekistanda oturuyorlar.

Azerbaycanda ortaçağ zamanlarından tarihçiler ve yazmanların söylediği Avşar köyleri genel olarak şimdi de vardır.

Türkiyedeki Avşarlar köyleri hakkında bilgiler, daha çoktur.

İranda Avşarlar Hamadan ve Kermaşah eyaletlerde, Malayır, Sabzevar, Nişapur, Bucnurd ve Kuçan bölgelerinde oturuyorlar. Onlar hem bağımsız olarak hem de daha büyük boyların içinde yaşıyorlar. Mesela Rus ilim adamı V. Trubetskoyun araştırmalarına göre, Huzistanda Avşarlar, 12. asırdan beri oturmuştur, sonra onlar Azerbaycandan gelen Avşarlar katılmışlardır. 18. asırda onlara arap boyu Kaab katılmış. 20. asrın başında bu Avşarları, daha büyük olan Bahtiyar boyu asimile ediyor. Avşarlar, Lur boyunun içinde de yaşıyorlar.

Bilindiği gibi, 7 büyük Gacarların boylarından (tayfalarından) olan birisi Avşar olmuş. Şimdi İranda oturan Avşarlar küçük boylardır (tire). Onlar: Karaklu-Ahmedlu, Papalu (Babalı), Kunduzlu (Gündüzlü), Çahar-Avşar, Avşarlu, Avşar Mohammed, Şıralı, Avşar Uşağı, Avşar Kermanlı gibi adlarda anılıyor.

Afganistan Avşarları, Afganistana I. Şah Abbas zamanında gelmişler. Onlar önce Kandağara oturmuşlar. Şimdi onlar Kabilin yanında, Avşardepe ve Nanakçi bölgelerde oturuyorlar: Avşar Bala (Yukarılar) ve Avşar Payın (Aşağılar). Avşarlar, Gerat, Gazı, Karabağ, Darayı Yusuf, Mazarı Şerif, Agçe (Akçe), Şibirgan, Bamıyan, Çahar Dehi, Gorbant, Taş Korğan eyaletlerinde oturuyorlar.

Avşarlar Üzbekistanda, Hazarasp şehrinin yanında oturuyorlar.